

Väestönkehitys haastaa huomisen Suomen

Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020 "Kestävän väestönkehityksen Suomi" (toim. Tiia Sorsa). Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E54.

Maassamme on tehty erilaisia väestöennusteita jo 1930-luvulta alkaen. Tuolloin Suomessa asui noin 3,5 miljoonaa henkeä. Erilaisilla laskelmilla arvioitiin maamme väestön olevan alle neljän miljoonan vuoteen 2 000 mennessä. Pieleen meni, sen tiedämme. Ennusteita ja väestöarvioita on tehty myöhemminkin. Suomessa tunnetaan toki hyvin nykyiset väestölliset perustekijät (syntyvyys, kuolevuus ja muuttoliike), kiitos Tilastokeskuksen kehittyneen ja käyttäjäystävällisen tilastoinnin. Nykyisin ymmärretään hyvin väestöennusteiden idea: "väestönkasvu on tällainen tai tuollainen, mikäli **nykyinen** väestönkehitys jatkuu".

Suomen nykyinen väestönkasvu hiipuu johtuen rajusti alentuneesta hedelmällisyydestä, kohtuullisen isosta maastamuutosta ja kansainvälisesti ajateltuna vähäisestä maahanmuutosta. Mikäli nykyinen väestönkehitys jatkuu moisenä, oletetaan maamme väkiluvun lähtevän rapsakkaan laskuun noin kymmenen vuoden kuluttua. Jo tällä hetkellä luonnollinen väestönkasvu on miinuksella, ts. vuosittain kuolee ihmisiä enemmän kuin syntyy. Viimeiset kuusi vuotta maamme väestönkasvu on ollut siirtolaisuuteen liittyvän muuttovoiton varassa. Toisaalta Suomen tiukka maahanmuuttopolitiikka on huolehtinut siitä, että siirtolaisuus Suomeen on ollut kansainvälisesti ajateltuna väisua.

Väestöliitto on lähihistoriansa aikana tuottanut kolme väestöpoliittista ohjelmaa. Itse johdin kaksi ensimmäistä projektia: vuonna 1998 ilmestyi "*Suomen Väestö 2031 – miten, missä ja kuinka paljon?*". Vuonna 2004 julkaistiin "*Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma*". Viimeisin raportti ilmestyi syyskuun alussa tänä vuonna nimellä "*Kestävän väestönkehityksen Suomi*". Uutuusraportti noudat-

Kestävän väestönkehityksen Suomi Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020

Tiia Sorsa (toim.)

taa aikaisempien julkaisujen kaavaa, eli kirjoittajiksi on kutsuttu tunnettuja väestöalan tutkijoita, jotka sitten antavat oman panoksensa ajankohtaisiin väestöteemoihin.

Raportissa on 10 lukua, joissa on yhteensä parikymmentä kirjoittajaa. Toimituskuntaa on syytä onnitella erinomaisten teemojen valinnoista, sillä tarkastelu sisältää väestöllisten peruskysymysten lisäksi mm. mielenkiintoisia ekologisiin kysymyksiin ja työelämään liittyviä tarkasteluja. Kirjoittajat ovat alansa tunnettuja tutkijoita ja asiantuntijoita. Mielelläni olisin nähnyt myös väestöllisiä näkemyksiä käytännön ammattilaisilta: miten opettajat ja varhaiskasvattajat kokevat pienenevät ikäluokat, miten lääkärit ikääntyvät hoidettavat?

Raportin alkuun on listattu kymmenen Väestöliiton suositusta, joista kukin liittyy kirjan vastaavaan artikkeliin. Nostan muutamien artikkelien erityistarkasteluun niiden tarjoaman uuden tiedon tai tuoreen näkökulman vuoksi.

Heikki Tikanmäki ja *Allan Seuri* tarkastelevat artikkelissaan, miten väestönmuutokset haastavat eläkejärjestelmän ja muun julkisen talouden. Heidän keskeinen havaintonsa on, että aleneva syntyvyys pitkällä aikavälillä haastaa eniten eläkejärjestelmäämme. Tekijöiden kunniaksi on todettava, että he pohjivat vaihtoehtoja, joilla eläkejärjestelmää olisi mahdollista sopeuttaa muuttuneisiin väestötrendeihin. Lähtökohtana on kirjoittajien mukaan se, että tuleva eläkeongelma olisi ratkaistu, mikäli kokonaisedelmällisyys palautuisi 1,8:aan, eli vuosikymmenen takaisin lukemiin. Koska suunta on kuitenkin alaspäin, luovat tekijät katseensa työvoiman maahanmuuttoon, koska vain työllistyvät maahanmuuttajat kartuttavat työeläkettä.

Tekijät toteavat myös, että huonosti työllistävillä maahanmuuttajaryhmillä on muuta väestöstä korkeampi syntyvyys, ja sen seurauksena myös näiden ryhmien maahanmuutto parantaa eläkejärjestelmän kestävyyttä pitkällä aikavälillä. Summaten he toteavat, että tapahtuneen syntyvyyden laskun kompensoiminen edellyttää nykyisen nettomuuton (n. 15 000 henkeä vuodessa) yli kaksinkertaistumista. Tekijät kiinnittävät samalla huomionsa maamme suureen maastamuuttoon. Kirjoittajat esittelevät myös ns. Ruotsin mallia, jossa eläkejärjestelmään voitaisiin lisätä automaattisia sopeutusmekanismeja sen mukaan, millainen kehitys kulloinkin on syntyvyys- tai talouskehityksessä.

Reportin seuraavan artikkelin kirjoittaja *Risto Vaittinen* jatkaa siitä, mihin Tikanmäki ja Seuri jäivät: Vaittinen luo katseensa harmaantuneeseen Japaniin. Tekijä kysyy, millaisen esimerkin se Suomelle tarjoaa? Japanin väestönkehitys muuttui voimakkaasti 1970-luvulla, kun syntyvyys laski ja elinajanodote kasvoi. Japani vastasi väestöhaasteeseen kahdella tavalla: työvoiman työuria pidennettiin huomattavasti, samoin panostettiin naisten työllisyysasteen kohottamiseen. Kehitys on ollut huima: työllisten määrä kasvoi Japanissa vuosina 2000–2018 kahdella miljoonalla, vaikka samaan aikaan työikäisten määrä supistui 10 miljoonalla.

Japanissa työvoiman kasvu on perustunut paljolti naisten tuloon työmarkkinoille. Japanissa 65–74 -vuotiaista naisista on työmarkkinoilla 40 %, Suomessa vain noin 10 %. On mielenkiintoista havaita, että Suomessa on juuri näinä aikoina otettu hallituksemme agendalle ikääntyvän työvoiman jaksamisesta ja rekrytoimisesta huolehtiminen. Japanissa on panostettu myös työn tuottavuuden kasvuun omaksumalla uutta teknologiaa sekä nostamalla koulutustasoa. Tästä voisi vetää analogian Suomessa tapahtuvaan oppivelvollisuuden pidentämiseen kolmella vuodella (ns. keskiasteen koulu-uudistus). Japani esimerkki osoittaa, että koulutukseen on syytä panostaa. Mielenkiintoista Japanin mallissa on se, että maan talouden kasvu ei tänään eikä ilmeisesti jatkossakaan perustu maahanmuuttoon. Japani pysynee varsin monokulttuurisena myös tulevaisuudessa.

Mauri Kotamäki tarkastelee artikkelissaan ”Maahanmuutto – uhka vai mahdollisuus?” väestörakenteen muutoksesta aiheutuvia taloudellisia haasteita nimenomaan maahanmuuton kannalta. Tekijän tarkastelu osoittaa, että työvoiman maahanmuutolla – oli se sitten työperäistä tai humanitaarista – on pitkällä aikavälillä positiivinen vaikutus huoltosuhteen kasvun ohella myös kansantalouden nousuun. Erityisesti tekijä toteaa

opiskelijoiden maahanmuuton olevan maan taloutta hyödyntävää, toki olettaen, että opiskelijat myös jäävät maahan. Tässä suhteessa Suomella on muihin maihin verrattuna kirittävää. Tekijä ei pidä suinkaan pahana talalan palkkatason työvoiman rekrytoimista. Jos sille tielle mennään, hän visioi joustavien työmarkkinoiden suuntaan mm. irtisanomissuojaa rukkaamalla. Tämä voisi tietysti johtaa harmaisiin työmarkkinoihin.

Artikkelinsa lopussa *Kotamäki* kiinnittää huomionsa tärkeisiin tutkimuksellisiin pullonkauloihin. Hänen mukaansa taloustieteessä soisi olevan enemmän muuttoliiketutkimusta. Toisaalta hän näkee nykyisen muuttoliiketutkimuksen puutteena empiirisen tutkimuksen vähäisyyden: satunnaistettujen koeasetelmien huomattavasti nykyistä laajempi tutkimuskäyttö todennäköisesti parantaisi päätöksenteon laatua myös maahanmuuttokysymyksissä. Kotamäen huoleen on helppo yhtyä. Tällä hetkellä ahkerin instituutio maahanmuuton taloudellisissa teemoissa lienee ”Suomen Perusta” -niminen ajatuspaja, joka käytännössä on Perussuomalaisten ylläpitämä yhteisö. Erityisesti tutkija Samuli Salminen tekee laadukasta analyysiä hyvillä rekisteriaineistoilla, mutta tulosten johtopäätökset tuntuvat menevän helposti maahanmuuttovastaiseen suuntaan.

Olen itse jo pitkään ihmetellyt kvalitatiivisen tutkimuksen dominanssia alan tuotannossa: pienillä kuvailevilla aineistoilla on haastavaa tarjota yhteiskunnallista päätöksentekoa tukevaa tutkimuksellista näyttöä.

Minulle henkilökohtaisesti virkistävin artikkeli on *Taru Kivelän* kontribuutio ”*Ekologinen vanhemmuus tiennäyttäjänä ympäristöystävällisempään maailmaan*”. Tekijä aloittaa artikkelinsa viittaamalla Lundin yliopistossa julkaistuun suhteellisen tuoreeseen (2017) tutkimustulokseen, jonka mukaan suurimmat päästövähennykset saataisiin tekemällä yksi lapsi vähemmän (per nainen). Asian on useaan kertaan tuonut julkisuuteen mm. tunnettu tähtitieteilijämme Esko Valtaoja. Tutkimuksen mittaustapa on kyseenalaistettu, sillä siinä lasketaan lasten tuottamat päästöt moninkertaisina. Lasten hiilikuorman on laskettu myös heidän jälkeläistensä hiilikuormat, jotka näkyvät vasta sukupolvien päästä – jos näkyvät. Kivelä ei näe lapsien ekologisenä ongelmana, vaan ekologisen ongelmien ratkaisijoina tulevaisuudessa.

Lopuksi

Kaikkiaan Väestöliiton väestöpoliittinen raportti on tärkeä yhteiskunnallinen väestöanalyysi aikana, jolloin korona kurittaa Suomea, syntyvyys laskee ja väestö ikääntyy.

Olisin toivonut hieman enemmän rohkeutta luoda skenaarioita huomisen Suomesta. Jo nyt tiedämme, että syntyvien ikäluokkien pientyminen kolmanneksella merkitsee haasteita esimerkiksi päiväkotien ja koulujen ylläpidolle, sekä niissä työskentelevien työsuhteiden jatkumisille. Merkitseekö työllisyysasteen nostaminen maassamme valtaisaan täydennys- ja uudelleen koulutusbuumia,

kun pienevien ikäluokkien hoitoon ja kasvatukseen tarvitaan entistä vähemmän henkilökuntaa? Toisaalta jos jatkossa panostamme maahanmuuttoon, miten hoidamme tulijoiden kotouttamisen? Tällä hetkellä kotouttaminen on kuin ajopuu, josta ei tiedä missä se seilaa – vai seilaako missään.

Ismo Söderling
Väestöpolitiikan dosentti
Siirtolaisuusinstituutti

Tuomas Martikainen & Pirkko Pitkänen (toim.)

Muuttoliikkeiden vuosisata

Kylmän sodan päättymisen jälkeen olemme eläneet kasvavan kansainvälisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen aikaa. Tiivistyneen globaalien taloudellisen ja poliittisen yhteistyön myötä ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt. Globalisaatio, kaupungistuminen, väestönkasvu ja ilmastonmuutos ovat megatrendejä, jotka todennäköisesti jatkuvat tulevana vuosikymmeninä. Lisääntyvän kansainvälisen muuttoliikkeen ja muun kansainvälisen yhteistyön ja yhteiselon myötä myös globaalit riskit kasvavat. Muuttoliikkeiden vuosisata avaa kansainvälisen liikkuvuuden ilmiöitä sekä nostaa esiin mahdollisia tulevia kehityskulkuja.

Julkaisuja 37. Siirtolaisuusinstituutti 2020. 90 s.

**Hinta 25 € +
toimituskulut**